

Příloha 1 – Glosář latinských názvů cechovních řemesel a živností

Jak jsme si na několika místech této práce ukázali, práce s cizojazyčnými či archaickými ekvivalenty názvů profesí nám může mnohdy pomoci při poznávání historické skutečnosti. Rozhodl jsem se proto zařadit na závěr předkládané práce tři glosáře, které by měly usnadnit budoucí práci s historickými prameny, které se týkají pražských řemesel a živností. Záměrně zmiňuji, že se jedná o cizojazyčné a archaické výrazy používané v prostoru pražského souměstí, neboť je možné, že bychom se v jiných lokalitách mohli setkat s dalšími regionálními pojmenováními minulých i současných profesí.

Všechny tyto glosáře zachycují výrazy používané pouze pro řemesla a živnosti, které byly v minulosti organizovány v ceších nebo bratrstvech. Zatímco u jednotlivých profesí v práci byly jazykové ekvivalenty uváděny v závislosti na konkrétním období, pro něž byl výraz doložen, zde není tento časový rozdíl nijak reflektován.

První glosář zachycuje latinská označení řemesel a živností, s nimiž se ve velké míře setkáváme při práci se středověkými prameny. Velkou oporou nám může být starší slovníček latinských názvů profesí pražských měst do roku 1435, který vytvořil při své práci na *Základech starého místopisu pražského* Václav Vladivoj Tomek.¹ Vzhledem k ustálené praxi užívání latinských ekvivalentů ještě v raném a sporadicky i v pokročilém novověku je tento slovníček dobře využitelný rovněž pro mladší období.

¹ Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského – rejstřík*, Praha 1875, s. 182–187.

A

acufex	jehlář
albicerdo	jirchář
arcufex	střelec
architector	pokrývač
architectus	stavitel
aurifaber, aurifex	zlatník

B

balistarius	střelec
balneator	lazebník
barbirsor, -tonsor	bradýř
braseator	sladovník
braxator	pivovarník
bursifex	měšečník

C

calcariator, calcarifex	ostružník
candelator	svíčkař
canulator	konvář
carnifex	řezník
caræfusoires	svíčkař
caupon	výčepník vína
cingulator	pasíř
cirologus	bradýř (ve významu ranhojič) později i chirurg
cistator, cistulator	truhlář
clipearius	štítař
colorator	barvíř kůží
corector orlogii	hodinář velkých hodin
cultellator, cultellifaber	nožíř
currifex	nápravník

D

doliator	bečvář

F

faber	kovář
figulus (ficulus)	hrnčíř
forpifex	nůžkař
fractor lapidum	skalník
frenifex	

řemenář zároveň však uzdař

fullo	valchář

G

galeator	helmíř
gladiator	mečíř

H

horologista	hodinář velkých hodin
hunterius	huntýř

CH

chirothecarius	rukavičkář
chirurgus	chirurg

I

illuminator	iluminátor (malíř knižních miniatur)
institor	obchodník
ioppator, ioppulator	kabátník

L

lanio, lanifex	řezník
lapicida	kameník
latomus	skalník

ligator librorum	knihař	pernicator	perníkář
limator	pilař	pictor	malíř
lixa	lazebník	pileator	kloboučník
loricator	zbrojář	pincerna	výčepník piva
(výrobce kroužkové zbroje)		piscator	rybář
lutifigulus	hrnčář	pistor	pekař
M		R	
magister orlogii	hodinář velkých hodin	renovator	švec vetešník
mango	koníř	rhedarius	nápravník
mensator, mensifex	truhlář	rotarius, rotifex	kolář
molitor, molendinator	mlynář	S	
murator	zedník	saponarius, saponista	mydlář
N		sarrator	prknař
nauta	plavec	sartor	krejčí
O		sellarius	truhlář (?)
oleator	olejník	sellator	sedlář
ollator, ollifex	hrnčář	serator	zámečník
orlogiator	hodinář velkých hodin	slaiferius	brusič
P		sutor novus	švec novák
pannicida	kraječ sukna	T	
pannifex	soukeník	tector domorum	pokrývač
pannirasor	postřihač	textor	tkadlec
pectinifex (pectinator, pectinista)	hřebenář	thorifex	platněř
pellifex	kožešník	V	
perator	tobolář	vasator	vozataj
		vinitor	vinař
		vitreator	sklenář

Příloha 2 – glosář německých názvů cechovních řemesel a živností

Druhým jazykem, se kterým se setkáváme už od 14. století na prvních písemných dokladech cechovních organizací, byla němčina. Obdobně jako latina ustupuje i němčina v 15. a zejména v 16. století češtině, aby se posléze vrátila do pramenů nejmladšího období. Více než pětisetletý vývoj cechovnictví se proto přirozeně promítl do praxe používání jmen profesí.

Pro nejstarší období lze obdobně jako u latinských označení řemesel a živností využít slovníček sestavený Václavem Vladivojem Tomkem.² Pro novější období můžeme využít množství dobových slovníků, přičemž německo-český slovník sestavený Josefem Dobrovským³ a česko-německý a německo-český slovník sestavený někdejší diurnistou městského archivu Josefem Rankem⁴ mají pro předkládaný výzkum tu výhodu, že kodifikují praxi českého (popřípadě pražského) prostředí.

² Viz předchozí poznámka.

³ Josef DOBROVSKÝ, *Deutsch-bömisches Wörterbuch*, Praha 1821.

⁴ Josef RANK, *Allgemeines Handwörterbuch der Böhmischen und Deutschen Sprache I–II*, Vídeň – Lipsko 1912.

B

Bader	lazebník
Barbierer (Balbierer)	bradýř
Baumeister	stavitel
Baumwollenweber	tkadlec
Baumwollstrumpfwirker	
	punčochář (stávkář)
Bäcker	pekař
Beutler	měšečník
Bierbräuer	
	pivovarník zároveň však
	nákladník vaření piva
Bierschänker	výčepník piva
Bierverleger	
	nákladník vaření piva
Bildhauer	sochař
Bildschnitzer	řezbář
Binder	bečvář (později bednář)
Blasinstrumentenmacher	
	výrobce dechových nástrojů
Bogner	lukař
Bretsäger	prknař nebo pilař
Bräuer, -meister	pivovarník
Buchbinder	knihař (vazač)
Buchhandler	knihař (obchodník)
Buchmacher	knihař (vazač)
Büchsenmacher	
	puškař zároveň však ručnickář
Büchschäfter (-schifter)	pažbař
Bürstenbinder, -macher	štetkář
Büttner	bečvář

D

Drechsler soustružník

E

Edelsteinschneider
řezáč drahokamů

F

Färber barvíř pláten

Faßbinder

bečvář (později bednář)

Federfechter šermíř (od pera)

Federschmucker šmukýř

Feilenhauer, Feil- pilníkář

Feingolddrahtzieher drátař (zlatý)

Feinsilberdrahtzieher

drátař (stříbrný)

Feinzeugschmied železář

Fischer rybář

Flaschner flašněř

Fleischer, Fleischhacker, -hauer

řezník

Flößer plavec

Fortepianomacher klavírník

Frisseure parukář

G

Galanteriarbeiter galanterista

Gärtner

zahradník okrasných zahrad

Geigenmacher houslař

Gelbgießer mosazník

Gerber koželuh

Geschmeidler, Geschmeidehändler		I	
	šmejdiř	Illuminist	iluminátor
Gestellmacher	nápravník		(malíř knižních miniatur)
Gewandschneider		J	
	postřiháč, střihač (?)	Jopner	kabátník
Glaser	sklenář	K	
Glocknergießer	zvonář	Kaminfeger	kominík
Goldarbeiter	zlatník	Kammer, Kammacher,	
Golddrahtzieher	drátař (zlatý)	Kampelmacher	
Goldner, Goldschmied,			
Goldgalanteriearbeiter	zlatník		hřebenář
		Kartenmacher, -maler	kartář
Goldschläger	pozlacovač	Kaufmann	kupec
Goldstikker	krumplíř	Klempner	klempíř
Granatenbohrer	vrtač granátů	Kleinuhrmacher	
Großuhmacher			hodinář malých hodin
	hodinář velkých hodin	Klingenschmied	čepelník
Gürtler	pasíř	Koch	kuchař
H		Kordoboner	kordováník
Haarpudermacher	pudrař	Kupferschmied	kotlář
Handler	obchodník	Krämer	kramář
Handschuhmacher, Handschuster		Kürschner	kožešník
	rukavičkář	Kutscher	kočí
Helmer	helmíř	L	
Hofgärtner		Landes Müller	
	zahradník okrasných zahrad		mlynáři (zemští přísežní)
Holzflößer	plavec	Landkutscher	kočí
Hufschmied	podkovář	Langmesserschmied	dlohonožíř
Huter	kloboučník	Lebzeltner	perníkář
Hutmacher	kloboučník	Lederer	koželuh
Hutschmucker	šmukýř	Leinweber	tkadlec
		Leistenmaler	lišťár

Leistenschneider	kopytář	Riemer	
Lohgerber	koželuh		řemenář zároveň však uzdař
Lustgärtner		Rothgerber	koželuh
	zahradník okrasných zahrad		
M		S	
Maler	malíř	Sägenschmied	pilař
Mälzer	sladovník	Sämischgerber	zámišník
Mandler, Mangler	mandlíř	Sattler	sedlář
Mauermetz, Maurer	zedník	Schäfler	pastýř
Melzer, Melzmacher	sladovník	Schänker	výčepník
Messerer, Messerschmied	nožíř	Scherer	nůžkař
Mesulanmacher	mezuláník	Scherschmied	nůžkař
Müller	mlynář	Schiftenmacher	pažbař
Musikant	hudebník	Schleifer	brusič
		Schlosser	zámečník
N		Schmied	kovář
Nadler	jehlář	Schneider	krejčí
Nagelschmied	cvočkář	Schnürmacher	šňůrař
		Schönfärber	
O			barvíř pláten (krásnobarvíř)
Orgelmacher	varhanář	Schröter	vozataj
		Schuhmacher	švec
P		Schuster	švec
Perlenhäfter	krumplíř	Schwarzfärber	
Perückner, Perückenmacher			barvíř pláten (černobarvíř)
	parukář	Schwertfeger	mečíř
Pfefferküchler	perníkář	Schwertschleifer	brusič
Pflaster	dlaždič	Seidenbandmacher	stužkař
Platner	platněř	Seidenfärber	barvíř hedvábí
Posamentierer	prýmkař	Seidenstrumpfwirker	
Puchler	štítař		punčochář (stávkař)
R		Seidenweber	mezuláník
Rauchfangkehrer	kominík	Seidenzeugmacher	hedvábník
		Seifer, Seifensieder	mydlář

Seiler	provazník
Siebmacher	sítař
Silberarbeiter	stříbrník
Silberdrahtzieher	drátař (stříbrný)
Silbergalanteriearbeiter	stříbrník
Spengler	klempíř
Sporer	ostružník
Steinmetzer	kameník
Steinschneider	řezáč drahokamů
Stöckelschneider	špalíčkář
Strumpfstriker	punčochář (pletař)
Strumpfwirker	punčochář (stávkář)
Stückgießer	dělolijec

T

Taschner	tobolář
Tischler	truhlář
Töpfer	hrnčír
Tuchmacher	soukeník
Tuchscherer	postřihač

U

Uhrmacher	hodinář

W

Wagenmacher	kolář
Wagner	kolář
Wachshändler	svíčkař
Wachszieher	svíčkař/voskař
Weber	tkadlec
Weiner	vinař
Weinschänker	výčepník vína
Weißgerber	jirchář
Wätschkermacher	váčkař
Windenmacher	heverář
Wollenzeugmacher	vlnař (výrobce vlněného zboží)
Wollstrumpfwirker	punčochář (stávkář)

Wundarzt

bradýř (ve významu ranhojič)

Z

Zeugmacher	tkadlec
Zeugschmied	železář
Zeugwollenweber	tkadlec
Ziegeldecker	pokryvač
Ziergärtner	zahradník okrasných zahrad
Zimmermann, Zimmerer	tesař
Zinngießer	konvář
Zubereiter	pozlacovač

Příloha 3 – glosář staročeských názvů cechovních řemesel a živností

Poslední část příloh je věnována výrazům staré češtiny, které mohou v dnešní době působit problémy při identifikaci konkrétní živnosti. Většina výrazů není dnešnímu badateli nejasná, což je dáno i dlouhou tradicí dosavadního bádání. Pomineme-li časté výrazy vzniklé počestěním německého ekvivalentu, zjistíme, že pojmenování, kterým bychom dnes již vůbec nerozuměli, je poměrně málo. Nicméně každý, kdo se takového úkolu ujme, musí stanovit onu míru, do jaké je staročeský výraz dnešnímu badateli nesrozumitelný a kdy už je potřeba dané pojmenování převést na ekvivalent současného slovníku.

Pro sestavení tohoto glosáře jsem si stanovil následující pravidla. Pokud se archaické pojmenování stalo samostatným heslem na příslušném místě této práce, kde je tedy patřičně vysvětleno, nebyl již takový výraz zahrnut do tohoto glosáře. Starší označení profesí jsou vždy vztažena na názvy profesí, která jsou hesly v příslušném oddíle předkládané práce.

Z obdobných glosářů jmenujme alespoň slovníček řemesel a zaměstnání sestavený jako příloha k edici soupisu nájemníků na Starém Městě pražském z devadesátých let minulého století.⁵

⁵ Jaroslav ČECHURA – Zdeněk HOJDA – Martina NOVOZÁMSKÁ (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, Praha 1997, s. 163–166.

A		koníř	obchodník s koňmi
apatykář	lékárník	koččí	kočí
B		kožebarvíř	barvíř kůží
balbíř	bradýř	krajčíř	krejčí
barvíř	bradýř	kramář	ochobník
brník, brníř	zbrojíř	kušař	střelec
	(výrobce kroužkové zbroje)	L	
C		lantkočí	kočí
cajkmochr	tkadlec	lůžkař	pažbař
cáňkař, cájkař	ostružník	M	
cuprejtýř	pozlacovač	mestkominík, -kominář, -komín	
F		muzikář	kominíci hudebník
fedrfechtýř	šermíř (od pera)	N	
fedršmukýř, -šmukr	šmukýř	nožíkář	nůžkař
flikéř, flekýř	švec nebo punčochář	O	
	vetešník	orlojník	hodinář velkých hodin
H		ovčák	pastýř
handlíř	obchodník	P	
hodináři malí	hodináři malých hodin	pareč	punčochář (stávkař)
hospodář ovčího dobytka	pastýř	perlheftr	krumplíř
hudec	hudebník na dechový nástroj	polní mistr	pastýř
I		přezkář	cvočkář
introligátor	knihař (vazač)	přikrývač	pokrývač
K		R	
kejdař	hudebník na smyčcový nástroj	rotšmíd	kotlář
		rýmař	řemenář

Ř		šiftař	pažbař
řešetář	sítař	šlajfěř, šlejř	brusič
		šrotýř	vozataj
S		štětkář	kartáčník
sládek	pivovarník		
stelmař, stelmací	nápravník	T	
stolař	truhlář	tkaničkář	prýmkař
struhadlník	soustružník	V	
Š		voskař	svíčka
šenkýř	výčepník		